

Радомир Станић

Оригинално и јединствено дело

(Ђорђе Трифуновић, АЗБУЧНИК СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ КЊИЖЕВНИХ ПОЈМОВА, Београд 1974.)

За разлику од других европских народа чија је књижевна баштина и традиција богата и слојевита, Срби су са знатним закашњењем почели да откопавају и истражују вредности овог свог културног наслеђа. Како су књижевни текстови често прворазредни историјски извори, то их је ова одлика најпре и увела у круг интересовања наших најстаријих научника — историчара. Проучавање старих српских књижевних текстова имало је, дакле, историографски карактер, којег се дуго неће ослободити. И сам Вук, неуморни скупљач народних умотворина и творац новог језика, у текстовима средњовековних биографија више је видео историјске него уметничке вредности. Записе, натписе, летописе, родослове и друге рукописне творевине Вук је бележио и објављивао првенствено као историјску драгу.

У плејади старих научника чије су осетљиве и далековиде очи посезале за новим и драгоценим историјским изворима, истиче се неколицина која је књижевним рукописима српског средњег века од почетка три давала изузетну важност. Тако је вишеструко образовани и необично заслужни Чех — Павле Јосиф Шафарик (1795 — 1861) међу првима схватио значај старих српских рукописних текстова, објављујући их као прворазредне изворе за историју српског народа. Не са мањим амбицијама учинио је то и Франсоа Миклошић (1813 — 1881) све стан чињенице да публиковањем своје MONUMENTE SER-

VICE (Беч 1858) поставља сигурне темеље за истраживање и проучавање прошлости Јужних Словена, а посебно Срба.

Од домаћих научника старије генерације највише заслуга за обелодањивање средњовековних српских књижевних текстова има велики филолог Ђура Даничић (1825 — 1882). Његови ученици и следбеници Ватрослав Јагић (1838 — 1923) и Стојан Новаковић (1842 — 1915) поред тога што публикују рукописе, пишу и прве монографије, студије, расправе и историјске прегледе који, уистину, представљају полазну основу и за данашња научна истраживања. Они су својим доприносима на овом пољу указали на потребу да публикување старих списа и њихово књижевно-историјско тумачење и проучавање мора ићи упоредо. Међутим, захваљујући појави талентованих научника који су се готово искључиво историографски определили и који су супериорно средњовековне текстове тумачили првенствено као историјске изворе, (Иларион Руварац, творац наше модерне критичке историографије, на пример) дуго се није могао остварити овај склад у интерпретацији тих наших старих књижевних творевина. Чак и наши познати историчари књижевности као што су Јован Скерлић и Павле Поповић нису могли у потпуности да се одупру историографским токовима изучавања наших средњовековних књижевних дела, иако су, различитих критерија, покушавали да оцењују њихо-

ву литерарно-уметничку вредност.

Светислав Вуловић несумњиво својим изучавањем старе српске књижевности доноси праву прекретницу, отржујући је „из наручја историографије и чисте филологије“. Он је, свакако, новим приступима у изучавању ове наше баштине отворио путеве за даља сагледавања уметничких својстава наше средњовековне књижевности. Историк монументалне ширине и замаха — Владимир Ђоровић имао је перва да у средњовековним биографијама и другим делима уочи не само историографске, већ и литерарне карактеристике, али, нажалост, није никада могао да им се потпуно посвети. Велики српски филолог Љубомир Стојановић има овакако највеће заслуге у издавању старих рукописа (објавио 10 књига натписа и записа, летописа, повеља, родослова и писама), иако је то учинио са мно- го недостатака и прешака.

За последњих неколико деценија у истраживању и изучавању уметничких вредности наших старих рукописа учињено је више него раније за један век. Недавно преминули Ђорђе Сп. Радојичић унео је нове импulsе у проучавање старе српске прозе и поезије, откривши не само њихове нове вредности, већ и низ непознатих имена и дела. Новој научној мисли о уметничко-естетским одликама нашег књижевног наслеђа веома су допринели: Д. Павловић, С. Винавер, М. Савковић, Б. Ковачевић, Д. Богдановић и нарочито Милан Кашанин који је својим студијама, објављеним у београдском часопису „Књижевност“ покушао целовито да осмисли све најважније токове у развоју наше старе литературе, улазећи у суптилне анализе наших средњовековних списатеља и њихових остварења.

По нашем мишљењу, неоспорно је да је у изучавању наше средњовековне књижевности и свих питања везаних за њену гезезу, обележја и уметничке домете, данас водећа личност — др. Ђорђе Трифуновић. Овај не обично плодан и даровит истраживач, наоружан изванредном ерудисијом и најсавременијом научном методологијом, напи-

сао је више веома запажених књига и уредио неколико енциклопедија са уводним текстовима и коментарима из области старог српског књижевног стваралаштва, који ће дуго остати непревазиђени. Колико под су његове заслуге очигледне кроз нове научне резултате, исто тако су истакнути његови доприноси као истинског пропaгатора нашег средњовековног књижевног наслеђа. Поклоницима, љубитељима и истраживачима књижевно-историјских старина даривао је ново дело — посве оригинално и јединствено у нас. То дело, названо древним именом Азбучник српских средњовековних књижевних појмова, улази у најужи круг оних издавачких појава без којих је наша култура и наука била осетно сиромашнија. Замишљена као преглед „по азбучном реду распоређених основних појмова српске средњовековне књижевности“ — како то писац истиче, Трифуновићева књига доноси широк спектар исцрпно и акрибично обрађених појмова старих књижевних текстова са којима се пажљиви читачи и сви медијевалисти сусрећу у изучавању не само старе књижевности, већ и многих хуманистичких дисциплина. Када се Азбучник чита онда се тек може стећи представа о огромном богатству појмова и питања скривених у слојевитом и разгранатом ткиву наше старе књижевности. И кад се књига прочита тада се неодољиво намеће утисак о њеној драгоцености и незаменљивости као приручника. Када кажемо приручник далеко смо од помисли да се Азбучник може третирати само као такав. Он, додуше, својом комплетношћу и прегледношћу нуди ову функцију читаоцу, али је по начину обраде појмова, по озбиљности приступа и богатству интерпретације појмова у консеквентно и раскошно научном и високо ерудитивном облику више зборник студија, поређаних по азбучном реду, него речник — азбучник појмова, односно приручник. Кроз Азбучник струји сва она стваралачка научна ми- сао доселнута најновијим истраживањима наших и светских проучавалаца медијевалне књи-

ПОРТА
ПОРТА

живности Византинаца, Јужних и Источних Словена. Сваки важнији књижевни појам обрађен је упоредно и синтетички. Писац ниједног тренутка није занемаривао карактеристике и особности византијске, бугарске или руске средњовековне књижевности при тумачењу појединих појмова у нашој литератури, стављајући тако читаоцу на увид не само своје резултате комплексних изучавања ове проблематике, већ свестрано га обавештавајући о светским научним достигнућима. О томе сведочи исцрпно навођење научне и спручне литературе готово уз сваки појам, кроз коју се читалац може дубље и свестраније упознати са проблемима који су предмет обраде.

Друкчије се не могу ценити ни оцењивати студијске врлине највећег броја обрађених појмова, јер су презентовани на високом степену научности. Да је ова констатација тачна сведоче нам бројни примери. Књижевни појам житије обрађен је, рецимо, на преко тридесет странаца, уз четири стране навођења спручне и научне литературе. Обрадом не само овог појма дошла је до изражаја пишчева изванредна научна обавештеност и дубок смисао за анализе и паралеле. Комплекс питања већини за облик књижевног стварања, као што је житије, Трифуновић је свестрано обрадио, улазећи у самосвојности материја, биографија и халиографија српске, византијске, руске и бугарске средњовековне књижевности. Неке своје сасвим нове погледе и резултате дуплогodiшњег проучавања овог књижевног рода аутор саопштава сажето и убедљиво, широко консултујући веома обимну научну литературу. Свестраности обраде овог појма, поред осталог, допринос и нека до сада ретко сретана тумачења која проистичу из паралелног изучавања овог нашег културно-историјског наслеђа. Тако је, уз различите аспекте анализирања свих најважнијих компоненти које садрже разнородни облици житија у византијској, источнословенској и јужнословенској старој књижевности, похваљена пажња и појави илустрације ових дела од стране

средњовековних минијатуриста и илuminатора, односно иконописца и зоографа.

Карактер својересних студија и расправа свакако имају текстови посвећени обради појмова као што су: натпис (13 странаца), молитва (18 странаца), запис (15 странаца), општа места (преко 20 странаца), затим типик, летопис, месечник, хроника, слово, стихови, осмогласник, посланица, родослови, похвала, поменик, отачник, путописи, аренга, означавање времена, пренос моштију, плач, оимболи, сказаније, хронограф и др.

Има много разлога да се посебно осврнемо на поједине делове ове изузетне књиге, односно на обраду неких појмова који заслужују особиту пажњу. Али јој најпре треба оправдати епитете оригиналности и јединствености који су малопре изречени. Књига је оригинална, јер је прва целина ове врсте не само код нас, већ и код Јужних и Источних Словена. Њена јединственост огледа се у чињеници што је писана у оваквом облику и на темељу најсавременијих научних достигнућа.

Наглашено је већ да висок квалитет Азбучника проистиче из пишчевог студиозног приступа обрађивању појмова, од којих, како смо видели, појам житије заузима једно од важнијих места. Међутим, низ других је на сличан начин тумачен. Пример обраде појма натпис указује на способност аутора да кроз сажет и лапидаран текст каже све оно најбитније што се о натпису може рећи. За разлику од Б. А. Рибакова који је натписе, зависно од материјала на коме се и чиме се пише, сврстао у једнаест група, Трифуновић их је разврстао у осам важнијих група и то: натписи у камену, пробни натписи у камену, загребани натписи, натписи у обичном и племенитом металу, натписи на дрвеним површинама, натписи везени на тканинама и натписи на фреско-малтеру, које Рибак сам је сврстао ни у једну групу. Треба рећи да је о свакој врсти натписа управо казао оно што је најбитније и најкарактеристичније. За сваку групу наве-

дени су примери најтипичnijих натписа. Значајно је истаћи да међу најстарије српске натписе, клесаних у камену, спада новооткривени натпис са Ђурђевих Ступова код Н. Пазара, који потиче из 1171. године, али који још није публикован.

Адекватно место у књизи је заузела обрада појма з а п и с, за чију анализу има највише заслуга др. Владимир Ђуровић, који је двема својим студијама доказао да су српски, бугарски и руски записи у многоме зависили од византијских узора. Трифуновић је врло систематично и разложно анализирао структуру записа, утврђујући да од око петнаест хиљада записа, насталих од XII до XVIII века, само неколико стотина има трајне уметничке и песничке вредности, док остали поседују културно-историјски и филозофски значај.

Далеко би нас одвело ако би смо се посебно освртали на извештај број обрађених појмова, иако сви то заслужују. Довољно је рећи да је са изванредним осећањем мере и склади

саздана књига уједначених и истакнутих вредности која служи на част и њеном писцу и нашој славистичкој науци. Читалац ће у њој открити богату ризницу елемената који чине јединство старе српске књижевности. Кроз њихова тумачења схватиће лепоту и узвишеност научне делатности, којом је писац Азбучника једну доста запостављену и неправедно заобилажену материју савесно и готово непоновљиво осветлио.

Није тешко предпоставити да ће Азбучник српских средњовековних књижевних појмова као пионирско дело постати прва књига оних који улазе у тајну средњовековних књижевних и културно-историјских творевина, а за све који се активно баве истраживањем књижевно-историјских извора — незаобилазни приручник. Значај и ретко значење ове књиге лежи и у томе што ће она сигурно подстаћи нова испитивања наше богате књижевно-историјске баштине. За свет наше културе и уметности појава ове драгоцене књиге представља узбудљив догађај и истински датум.

ПОВЕЉА
ОКТОБРА